

Skubała-Tokarska, Zofia

Sprawozdanie z działalności Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk w roku 1969

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/3, 679-682

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI KOMITETU HISTORII NAUKI
I TECHNIKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK W ROKU 1969**

Sekretariat Naukowy Wydziału Nauk Społecznych PAN powołał 12 marca 1969 r. członków Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, na nową trzyletnią kadencję (1969—1971)¹. W okresie sprawozdawczym odbyły się dwa posiedzenia plenarne Komitetu oraz sześć zebrań Prezydium.

Przedmiotem obrad plenarnych² były następujące zagadnienia: ustalenie planu działalności Komitetu na obecną kadencję, przyjęcie założeń dla opracowania krytycznej oceny rozwoju historii nauki i techniki w okresie 25 lat Polski Ludowej oraz dyskusja nad kilkoma wstępnymi opracowaniami, analiza wyników ankiety dotyczącej aktualnego stanu badań z zakresu historii nauki i techniki, rejestracja poczynań badawczych związanych ze zbliżającą się pięćsetną rocznicą urodzin Mikołaja Kopernika.

Program działalności Komitetu na lata 1969—1971 przewiduje uaktywnienie tych badań instytucji naukowych różnych ośrodków polskich, które zmierzają do opracowania syntez z zakresu historii dyscyplin szczegółowych. Syntezom tym dało początek przygotowane przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN dzieło *Historia nauki polskiej*. Jak wiadomo dyscyplinami, których znaczenie pedagogiczne będzie się niewątpliwie powiększało są między innymi historia nauki i historia techniki. Wynika to ze zwiększającej się roli nauki i techniki w życiu społecznym i gospodarczym oraz z potrzeby upowszechniania naukowej kultury społeczeństwa. Aby uzyskać materiał podstawowy dla celów dydaktycznych i wychowawczych należy opracować szereg monografii syntetyzujących dorobek polskiej myśli naukowej w różnych dyscyplinach i przedstawić ją na tle nauki światowej. Temu też zagadnieniu postanowił Komitet poświęcić swoją uwagę i udzielić pomocy w jego realizowaniu w najbliższych latach.

Wydział I Nauk Społecznych PAN zobowiązał podległe mu Komitety naukowe do przygotowania analizy aktualnego stanu badań w zakresie ich specjalności, na tle dorobku w ostatnich 25 latach. Komitet Historii Nauki i Techniki, który działalnością swoją ogarnia historię wielu dyscyplin szczegółowych oraz problemy z ogólnych zagadnień historii nauki i naukoznawstwa powołał dla opracowania analizy sześć zespołów wedle następujących dziedzin: historia nauk społecznych oraz ogólne zagadnienia historii nauki (przewodniczący prof. B. Suchodolski i doc. I. Stasiewicz — sekretarz), historia nauk biologicznych (prof. T. Jaczewski i mgr K. Kowalska), historia nauk medycznych (prof. K. Rowiński i dr B. Kuźnicka), historia nauk rolniczych i leśnych (prof. A. Żabko-Potopowicz i doc. S. Brzozowski), historia nauk ścisłych (doc. J. Dobrzycki i mgr Z. Pawlikowska oraz mgr W. Osieńska), historia nauk o Ziemi (prof. B. Olszewicz i doc. J. Babicz) oraz historia techniki i nauk technicznych (prof. E. Olszewski i mgr B. Orłowski).

Zespoły w opracowanych analizach mają zwrócić uwagę nie tylko na dotychczasowy dorobek lecz i na braki, z podaniem ich przyczyn oraz przedstawić wnioski, które umożliwiłyby konstruktywne ich rozwiązanie w przyszłości. Wstępne opracowania z historii nauk społecznych, historii nauk medycznych i historii techniki oraz

¹ Por. informację o nowym składzie Komitetu w nrze 4/1969 „Kwartalnika” s. 759.

² Por. sprawozdania z tych posiedzeń, które odbyły się w dniach 30 V i 15 XII, w nrze 1/1970 „Kwartalnika”, ss. 205—206 oraz w numerze niniejszym, ss. 651—654.

dyskusje nad nimi jakie przeprowadzono na grudniowym plenarnym posiedzeniu wykazały, że w badaniach z historii nauk szczegółowych mamy dorobek wyrażający się w bogatym ilościowo piśmiennictwie. Są to najczęściej przyczynki, często oparte o materiały źródłowe, wydawane w formie artykułów, czy rozpraw. Prace monograficzne, stosunkowo najmniej liczne, obejmują najczęściej biografistykę, historię kultury umysłowej lub historię określonego problemu. Szerokość zainteresowań — szczególnie dziejami nauki ojczystej — nie zakładała jednak poznania określonych całości i w niedużym stopniu obejmowała drugą połowę XIX i pierwszą połowę XX wieku. Specjaliści różnych dyscyplin naukowych zajmując się badaniem ich historii dążyli do poznania rozwoju teorii badawczych, szkół naukowych i ich twórców. Nie starali się natomiast o przebadanie związków integrujących różne dyscypliny czy też o przeanalizowanie uwarunkowań rozwoju omawianego problemu. Czasochłonność badań tego typu wyraźnie zniechęcała do ich podejmowania i wydaje się, że tylko prace zespołowe będą mogły rozwiązać te zagadnienia.

W celu ułatwienia zespołom uzyskania obrazu aktualnie prowadzonych badań Prezydium Komitetu rozesłało w styczniu 1960 r. 400 ankiet do wyższych szkół specjalistycznych (wyższe szkoły rolnicze, ekonomiczne, pedagogiczne), do archiwów naukowych i wojewódzkich, bibliotek, muzeów, towarzystw specjalistycznych oraz do osób znanych z zainteresowań historią nauki i techniki. Z nadesłanych 300 odpowiedzi można wyciągnąć następujące wnioski: prace zespołowe prowadzone są głównie przez biblioteki i archiwa, dotyczą zaś takich zagadnień jak historia życia umysłowego w Polsce, historia organizacji szeroko pojętego bibliotekoznawstwa (np. *Dzieje bibliografii w Polsce, Rola bibliografii polskiej K. Estreichera w dziejach nauki i kultury polskiej, Stan i kierunki badań bibliograficznych w Polsce Ludowej. Problemy księgoznawcze w piśmiennictwie polskim*). Również badania źródłoznawcze z historii kultury umysłowej i naukowej wieków średnich mają coraz szerszy zakres a podejmowane są przez pracowników bibliotek, nieliczne katedry uczelni wyższych, specjalistów nauk społecznych oraz przez Instytut Filozofii i Socjologii PAN. Ożywiły się prace z historii niektórych nauk społecznych jak ekonomia czy psychologia oraz prace z zakresu metodologii. Z nauk przyrodniczych prace zespołowe podejmują leśnicy i przedstawiciele nauk botanicznych przygotowując tak zwane małe syntezy (dzieje problemów naukowych w pewnym okresie historycznym), mały słownik biologów polskich bądź wydawnictwa źródeł. Historia nauk ścisłych — astronomii, fizyki, chemii jest bardzo słabo uprawiana, natomiast geolodzy i geografowie podejmują problematykę historyczną nie tylko w zakresie nauki ojczystej ale i powszechnej. Nadesłane odpowiedzi na rozpisaną ankietę pozwoliły także na uzyskanie pełniejszego obrazu badań z historii techniki. Z analizy ankiety wynika, że prace z tego zakresu — prowadzone w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN, Instytucie Historii Kultury Materialnej oraz w stowarzyszeniach technicznych zrzeszonych w Naczelnej Organizacji Technicznej — powinny być lepiej skoordynowane i ujęte w całości tematyczne.

Dyskusje nad wynikami ankiety oraz wstępnymi ocenami dotychczasowego stanu badań wykazały duży stopień trudności całościowego ujęcia badań z historii nauki i techniki. Trudności dotyczą nie tylko rozmiarów wachlarza badawczego (wielość dyscyplin naukowych) czy różnorodnego stopnia wiedzy historycznej w poszczególnych działach nauki, chodzi tu także o tematykę badawczą, która mogłaby w niektórych dziedzinach objąć i badania źródłowe i syntetyzujące, ogólne problemy historii nauki i techniki i prace szczegółowe, powinna też w szerszym zakresie wkraczać w zagadnienia naukoznawcze i technoznawcze, szczególnie przy tematach dotyczących dziejów ostatnich stu lat.

Jednym z kierunków działalności Komitetu były poczynania związane ze zbliżającym się jubileuszem pięćsetlecia urodzin Mikołaja Kopernika. Komisja Koper-

nikańska Komitetu Historii Nauki i Techniki czuwała nad realizacją ustalonego w 1968 r. harmonogramu prac edytorsko-badawczych prowadzonych w Zakładzie nad wydawnictwem *Dzieł wszystkich Mikołaja Kopernika*, oraz zbierała informacje o podejmowanych wydawnictwach Toruńskiego Towarzystwa Naukowego („Biblioteka Kopernikańska”). Konsultacje w sprawach nowej edycji *De revolutionibus* przeprowadził w lipcu 1969 r., zaproszony do Polski przez Komitet prof. Edward Rosen ze Stanów Zjednoczonych.

Współpraca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, jako Polskiej Grupy Narodowej Historii Nauki z Sekcją Historii Nauki Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki w 1969 r. dotyczyła udziału w pracach władz wykonawczych to znaczy Rady Sekcji oraz w pracach komisji i komitetów naukowych Unii. Z inicjatywy Unii Komitet Historii Nauki i Techniki PAN współpracował także z komisjami historycznymi trzech unii specjalistycznych: astronomicznej, geologicznej i geograficznej.

W posiedzeniu Rady Sekcji Historii Nauki Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, które odbyło się 24 czerwca 1969 r. we Florencji wziął udział członek Rady prof. E. Olszewski. Obrady dotyczyły głównie czynności przygotowawczych do XIII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, mającego się odbyć w Moskwie w 1971 r. Program Kongresu przedstawił prof. A. T. Grigorian, (wiceprezes Sekcji Historii Nauki) oraz prof. B. Kiedrow, (dyrektor Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR). Prof. A. T. Grigorian przebywający w Polsce w sierpniu 1969 r. zapoznał się z doświadczeniami w zakresie organizacji XI Kongresu Historii Nauki, który odbył się w Warszawie i Krakowie w 1965 r.

Najbardziej ożywiony był polski udział w pracach Komitetu Kopernikańskiego Unii, obejmując sprawę przygotowania zbiorowej monografii na 500 rocznicę urodzin M. Kopernika oraz ustalenia zakresu współdziałania Międzynarodowej Unii Astronomicznej w oficjalnych uroczystościach jubileuszu kopernikańskiego w 1973 r. i udziału astronomów w kolokwjach i kongresie mających się odbyć w Toruniu w sierpniu 1973 r. W październiku odbyło się w Instytucie Historii Nauk Ścisłych Uniwersytetu w Hamburgu zebranie komitetu redakcyjnego, przygotowującego wydanie zbiorowej monografii jubileuszowej. Na spotkaniu tym, w którym wziął udział doc. J. Dobrzycki, omówiono aktualny stan wydawnictwa, podział prac pomiędzy autorów, strukturę książki i zagadnienia techniczno-wydawnicze. Ponieważ prace autorskie powinny być ukończone do roku 1971, a wydanie całości nastąpi w Polsce, postanowiono zwołać następne posiedzenie w Warszawie, na wiosnę 1971 r.

W sierpniu 1973 r. ma odbyć się w Toruniu, pod patronatem Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, Międzynarodowy Kongres Kopernikański. Założenia programowe Kongresu ustalono w powiązaniu z XX Kongresem Międzynarodowej Unii Astronomicznej, który astronomowie zamierzali zorganizować w Polsce w 1973 r. Ponieważ w 1969 r. Komitet Wykonawczy Unii Astronomicznej wysunął propozycję zwołania XX Kongresu w Australii, Polska Grupa Narodowa Historii Nauki zwróciła się do Polskiej Grupy Narodowej Astronomicznej oraz Komisji 41 (Historii Astronomii) z wnioskiem o opracowanie alternatywnych założeń Międzynarodowego Kongresu Kopernikańskiego w Toruniu, w zależności od miejsca obrad XX Kongresu Astronomów. Rozmowy w tej sprawie przeprowadzili prof. J. Bukowski i prof. B. Suchodolski.

W pracach Komisji Keplerowskiej Unii brał udział jej członek prof. E. Rybka. Na posiedzeniu plenarnym Komisji, które odbyło się w Monachium w lipcu 1969 r. podjęto decyzje dotyczące programu obchodów Keplerowskich w 1971 r.³

Komitet Międzynarodowej Współpracy w zakresie Historii Techniki, działający

³ Por. informacje o pobycie prof. E. Rybki w NRF w niniejszym numerze ss. 673—674.

przy Unii na prawach wydziału naukowego, zajmował się w 1969 r. przygotowaniem sympozjum na temat wdrażania postępu technicznego przez kraje nie będące jego twórcami, które odbędzie się we Francji w 1970 r., przewodniczący Komitetu prof. E. Olszewski współpracował w tym zakresie z przedstawicielami Polski mającymi wziąć udział w sympozjum. Grupą tą kieruje członek Komitetu Historii Nauki i Techniki prof. I. Pietrzak-Pawłowska.

Z inicjatywy Sekcji Historii Nauki Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki członkowie Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN wzięli w 1969 r. bezpośredni udział w pracach komisji historycznych unii specjalistycznych. Prof. B. Olszewicz uczestniczył w zebraniu Komisji Historycznej Międzynarodowej Unii Geograficznej (które odbyło się we wrześniu 1969 r. w Paryżu). Na zebraniu tym poza ustaleniem wieloletniego planu prac Komisji sformułowano ramowy program sympozjum na temat nowożytnej geografii człowieka. Z Komisją 41 Międzynarodowej Unii Astronomicznej współdziałał jej przewodniczący prof. E. Rybka, prof. J. Bukowski (z ramienia Komitetu Mikołaja Kopernika) oraz członek tejże Komisji doc. J. Dobrzycki. W pracach Komisji Historycznej Międzynarodowej Unii Geologicznej brali bezpośredni udział prof. A. Gaweł, prof. A. Balicka i prof. K. Maślankiewicz.

Z kontaktów zagranicznych członków Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN należy wspomnieć o udziale prof. E. Olszewskiego, w sympozjum „Leonardo w nauce i technice” zorganizowanym przez Włoską Grupę Narodową Historii Nauki dla uczczenia 450 rocznicy śmierci Leonarda da Vinci (Florencja 23—26 czerwca 1969)⁴ oraz o udziale kilku członków Komitetu w sympozjum polsko-radzieckim poświęconym problemowi kontaktów rosyjsko-polskich w dziedzinie geologii i geografii (Warszawa, 29.IX. — 1.X.1969)⁵.

Zofia Skubała-Tokarska

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN W ROKU 1969

Zgodnie z zaplanowanymi na 1969 r. założeniami główna problematyka badawcza Zakładu skupiła się na zagadnieniach więzi historii nauki z rozwojem nauki współczesnej. Kontynuowano więc badania nad historią nauk społecznych, biologicznych, medycznych, rolniczych i leśnych, historią nauk ścisłych i nauk o Ziemi oraz historią nauk technicznych i techniki; jednocześnie zwrócono większą uwagę na badania z zakresu historii nauki współczesnej, teorii, organizacji i upowszechnienia nauki. Podobnie, jak w latach ubiegłych kontynuowano również prace nad edycją i recepcją dzieł Mikołaja Kopernika — w Pracowni Badań Kopernikańskich oraz prace nad edycją dzieł Oskara Langego — w zespole poświęconym temu zagadnieniu.

Wspólna dla całego Zakładu praca zespołowa dotyczyła kontynuacji *Historii nauki polskiej*, koncentrując się na tomach poświęconych dziejom nauki polskiej w XIX i XX stuleciu⁴.

Poszczególne Pracownie do 1 października 1969 r. funkcjonowały w dotychczasowej swojej strukturze — prowadząc swą działalność w ramach poszczególnych zespołów.

Pracownia Ogólnych Problemów Historii Nauki i Historii Nauk Społecznych (przekształcona od 1 października na Pracownię Historii Nauk Społecznych) kontynuowała prace w kilku zespołach obejmując problematykę historii metodologii nauk,

⁴ Por. sprawozdanie z tego sympozjum w nrze 4/1969 „Kwartalnika”, ss. 775—777.

⁵ Por. sprawozdanie z tego sympozjum w nrze 1/1970 „Kwartalnika”, ss. 208—214.

¹ Por. informację o pracach nad przygotowaniem *Historii nauki polskiej* w niniejszym numerze „Kwartalnika” ss. 655—657.